

УДК 330.3: 330.341.

Дука А.П.,
к.е.н, докторант кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ТА ПРИРОДА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Дослідження глибинної соціально-економічної природи явищ та процесів функціонування суспільства відкриває можливості виявлення та опанування основ системної трансформації економіки, визначення ефективних чинників її розвитку з метою підвищення рівня добробуту населення та укріплення національної міцності держави. Інноваційний розвиток знаходиться з процесами економічного розвитку суспільства практично в одній площині. Один із його методологічних напрямів лежить у полі зору забезпечення інноваційного розвитку, базуючись на описі процесів модернізації суспільного розвитку, інші – на системній трансформації та інституціоналізації економічного розвитку. Питання полягає у тому, що ж означає інноваційний розвиток, які його сутнісні ознаки та критерії ідентифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед значного розмаїття наукових праць у площині інноваційних процесів та їх значення для подальшого розвитку економіки, окрім фундаторів інноваційного напрямку Шумпетера Й., Туган-Барановського М. та інших відомих вчених у сучасних наукових дослідженнях окремою змістовною частиною вирізняються наукові здобутки багатьох відомих іноземних та українських дослідників. Зокрема, інноваційний чинник у контексті розкриття технологічної парадигми сучасного розвитку та формування на цій основі науково-технічної та інноваційної політики держави досить ґрунтовно розкривається у дослідженнях таких науковців, як Ю.М. Бажал, В.М. Геєць, І.О. Галиця, І.О. Жилінська, І.О. Одотюк, Л.І.Федулова, Д.М. Черваньов, Л.В. Шинкарук та ін. У контексті обґрунтування інноваційного чинника економічного розвитку з позицій трансформаційних процесів на рівні держави, формування галузевих ринків, активізації інноваційної та інвестиційної діяльності на рівні підприємств вагомий внесок зробили такі автори, як В.Д. Базилевич, Н.І. Гражевська, А.І. Ігнатюк та ін. З точки зору дослідження фінансово-кредитних та інвестиційних аспектів забезпечення інноваційного розвитку значним доробком для сучасної науки є дослідження Крупки М.І., Мітякіна П.В., Онишко С.В., Осецького В.Л., Фонотова А. та багатьох інших зарубіжних та українських дослідників.

Разом з тим, інноваційний розвиток національної економіки є доволі складним науковим явищем і, незважаючи на суттєві наукові результати, окремі питання залишаються дискусійними та невичерпними. Варто відзначити, що на сьогодні не має чіткого визначення сутності інноваційного розвитку ні у численних нормативно-правових документах з цієї проблематики, ні у науковій літературі. У зв'язку з чим актуальним є поглиблення наукового пізнання цього сучасного явища. Насамперед йдеться про саме поняття інноваційного розвитку, його сприйняття у сучасній свідомості, науковому пізнанні та практичній площині життєдіяльності суспільства у зв'язку з актуалізацією глобалізаційних процесів, формуванні засад «знаннєвої економіки» та сучасного інформаційного етапу розвитку суспільства.

Постановка завдання. У зв'язку з окресленим, метою дослідження є з'ясування сутнісних ознак та природи інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для відповіді на питання «Що ж собою являє інноваційний розвиток національної економіки? Якими параметрами він характеризується та визначається?», необхідною є характеристика економічного змісту «інноваційного розвитку національної економіки», що можна здійснювати у двох ключових напрямках наукового пошуку: на основі його порівняння з близькими до нього поняттями, зокрема, зростання, прогрес, модернізація, еволюція тощо та за допомогою висвітлення різноманітних аспектів цього процесу.

Аналіз наукової літератури дає підстави виокремити щонайменше два принципових підходи до пояснення інноваційного розвитку:

1) *процесійний підхід* – в межах якого інноваційний розвиток розглядається як процес якісних змін у економічній системі безпосередньо шляхом здійснення трансформації, тобто в основу покладено сам процес трансформації. Зокрема, зазначений підхід характерний для досліджень таких авторів, як Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук [2, с. 6], В.В. Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І.В. Терон [18, с. 31]; А.Фонотов [30, с. 98] та ін.;

2) *результативний підхід*, який націлений на результат, що забезпечується шляхом широкомасштабного введення у господарський обіг продуктів інтелектуальної праці як знань, технологій, науково-технічних розробок тощо, котрі приводять до формування нових властивостей

системи та вдосконалення існуючих. Таке розуміння інноваційного розвитку зустрічається у наукових працях Алексєєнкової Е.С. [1], Жаліла Я.А. [19, с. 8], Ілляшенко С.М. [10, с. 20], Крупки М.І. [13, с. 31], Онишко С.В. [17, с. 49], Федулової Л.І. [27, с. 35] та ін.

Разом з тим, аналіз теоретичних підходів дозволяє констатувати відсутність однозначного розуміння сутності та взаємоузгодженості між окресленими поняттями щодо інноваційного розвитку, оскільки доволі часто зустрічається ототожнення його з такими поняттями, як «інноваційна економіка», «інноваційний тип розвитку», «інноваційна модель розвитку». А тому важливо розглянути функції понятійного апарату і в цьому аспекті, в якому незалежними змінними виступають базові визначення понять, а залежними - похідні від них. Таким чином, така синонімізація понятійного арсеналу наукового аналізу створює методологічну невизначеність у контексті з'ясування суті інноваційного розвитку, що обумовлене наступними причинами:

- не виділяється чіткого розуміння та відмінностей між різноманітними ознаками інноваційного розвитку, у зв'язку з існуванням безлічі понять з однаковою сутністю, але з різними визначеннями, а також низькою кореляцією ключових понять з похідними від них;
- не існує чіткого уявлення, що краще й важливіше для національної економіки: модернізація, інноваційний тип, інноваційна модель чи інноваційний розвиток;
- який з напрямів є кращим з огляду на існуючі реалії в економіці та слабкий вплив сукупності базових і похідних понять на підсистеми, в яких застосовуються згадані поняття.

Але, незважаючи на розмаїття формулювань, вчені єдині у визнанні ключової ролі інновацій як продукту творчої інтелектуальної праці у забезпеченні розвитку. Тому, з метою з'ясування природи інноваційного розвитку варто звернутися у площину наукового пізнання самого процесу розвитку та пов'язаних з ним явищ.

Визначити поняття «розвиток» у філософській традиції можна шляхом його співвідношення з іншими уже відомими поняттями – «зміна», «рух».

Так, філософська енциклопедія трактує розвиток як незворотну, направлену, закономірну зміну матеріальних та ідеальних об'єктів, акцентуючись на тому, що тільки одночасна наявність всіх цих властивостей виділяє розвиток з поміж інших змін [28].

Розвиток представляє собою складніший процес, ніж зміна або сукупність змін. А отже, розвиток не варто вважати простим синонімом зміни або прирівнювати його до руху. Лише виявлення змін не свідчить про їх характер та тенденції, оскільки такі зміни можуть носити кількісний характер, тоді як розвитком передбачаються якісні зміни, що супроводжують появу нового. Варто зазначити, що не всякі якісні зміни будуть рівнозначні розвиткові. Поняття розвитку виділяє із загальної сукупності змін ті, що пов'язані з оновленням системи, з її внутрішніми структурними і функціональними змінами, перетворенням в щось нове, інше. Тим самим одночасна наявність певних властивостей засвідчує системний характер відповідних змін.

Цікавим з наукової точки зору є підхід до розуміння «розвитку» з позицій теорії самоорганізації [11, с.8]. Відповідно до її теоретичних положень, «розвиток» розуміється як послідовність тривалих періодів, що відповідають стабільним станам системи, які перериваються короткими періодами хаотичної поведінки («біфуркації»), після чого відбувається перехід до наступного стійкого стану («аттрактору»), вибір якого визначається, як правило, флуктуаціями в точці біфуркації.

Ключовим питанням при цьому є вплив випадковостей на загальний характер розвитку досліджуваного процесу, які принципово неможливо передбачити й прогнозувати. Саме з цим питанням пов'язані нові підходи до вивчення альтернатив суспільного розвитку, які виникають у точках біфуркації. Це означає, що систему необхідно модифікувати в ході еволюції. В систему вводяться у невеликій кількості нові складові, які призводять до виникнення нової мережі реакцій між її компонентами.

Нова мережа реакцій починає конкурувати зі старим способом функціонування системи. У випадку, коли система структурно стійка по відношенню до нових одиниць, новий режим функціонування не встановлюється, а самі нові одиниці («інноватори») гинуть. У протилежному випадку, коли структурні флуктуації успішно «приживаються», то вся система перебудовується на новий режим функціонування: її активність підпорядковується новому «синтаксису» [21, с. 250-251].

Таким чином, розвиткові притаманні: скерованість у часі; незворотність процесу, тобто явища, що змінюються, є неповторними у своїх індивідуальних рисах; поява у процесі розвитку нового, чого не існувало раніше; закономірний характер розвитку, підпорядкованість його певним законам. Саме ці основні риси відрізняють розвиток від руху та зміни.

Розвиток не завжди супроводжується виключно позитивними змінами. Розвиток може збігатися з поступальним рухом до більш розвиненого і досконалого або з рухом в протилежному напрямі. У цьому сенсі розвиток може мати і регресивний напрям, низхідну лінію. Оскільки одним із діалектичних законів розвитку є закон єдності й боротьби протилежностей, в основі розвитку є конфлікт, активна взаємодія сторін об'єкту, одна частина якого прогресує, а інша регресує.

Проблематика критеріїв прогресу розглядається як одна з складних у історичному розвитку суспільства та насамперед розглядається в межах наук про суспільство. Окремі дослідники вважають,

що критеріїв прогресу не існує, оскільки прогрес розуміється як покращення життя населення [12, с.7, с. 10]. Однак всі можливі види соціальних змін недоцільно зводити лише до прогресу, регресу та однорівневим зрушенням, оскільки в історії нерідкі випадки руху вперед, від старого до нового, що характеризувалися помітним погіршенням ситуації за будь-якими застосовуваними критеріями прогресу [12, с.12]. З іншої сторони, зростання рівня розвитку передбачає, що прогрес не пов'язаний лише з покращенням життя, оскільки відбувається в результаті ускладнення трудової діяльності населення. Відповідно, чим складніше трудова діяльність, тим вище рівень розвитку самого суспільства [32].

Таким чином, прогрес людства обумовлений одночасними змінами у соціальній (наближення суспільства до свободи та справедливості), матеріальній (найповніше задоволення потреб суспільства та ліквідація обмежень для такого задоволення) та науковій (процес неперервного та поглибленого пізнання світу й його освоєння) сферах функціонування суспільства. А економічний прогрес виникає у випадку, коли з відносно меншими витратами ресурсів досягається отримання відносно більшого результату та продуктивності [8, с. 55].

Дотримуючись такої логіки, доцільним вбачається позиція американського дослідника з менеджменту Бена Джонса, який стверджує, що з розвитком суспільства підтримання прогресу стає все складніше, оскільки це вимагає збільшення витрат на наукові дослідження й розробки, а також постійного зростання кількості зайнятих у цій сфері. Насамперед він пов'язує ускладнення в утриманні прогресу з ускладненням самих проблем, з якими стикається людство у зв'язку з масивом накопичених на сьогодні знань. Як наслідок, потенційним винахідникам необхідно витратити більше часу на освіту, щоб опанувати ці знання, а отже відкриття вимагають більше часу й більше зусиль для вирішення складніших проблем [20].

Загальноновизнано, що розвиток може бути реалізований через дві взаємопов'язані форми – еволюцію та революцію. Тим самим розвиток може носити як еволюційний, поступовий, так і стрибкоподібний характер.

Сучасне розуміння революційних змін в економічних системах пов'язане з докорінною її зміною через розірвання поступовості, як стрибок, біфуркація. Прихильники такого підходу до пояснення причин розвитку вважають, що критерієм переходу є якісні зміни, які за своєю руйнівної природи відкривають перспективу прогресу. Загальноновизнано, що вперше ідею революції щодо пояснення проблем суспільного розвитку висунув К. Маркс на основі діалектичного закону переходу кількісних змін у якісні. У такому розумінні накопичення в суспільстві еволюційних змін, спричинених технічним прогресом та удосконаленням виробничих сил до їх критичного рівня, призводять неминуче до якісного стрибка, в результаті чого змінюється весь суспільний устрій. У цьому випадку неминуче порушується спадкоємність. Приклади таких змін присутні як у науці (зміна наукових парадигм), так і в історичному розвитку. Зокрема, яскравим прикладом тому є розвиток економіки Фінляндії, 70% експорту якої у 60-х рр. ХХ ст. складався з продукції лісопереробки, а сьогодні більш як на 50% забезпечується наукоємною продукцією.

Еволюційний же розвиток навпаки передбачає рух від однорідного до різноманітного, єдність диференціації й інтеграції, прагнення досягнути рівноваги у процесі адаптації системи до внутрішніх та зовнішніх змін. І у цьому контексті поняття «еволюція» розкривається як спонтанний процес саморозвитку, що вказує лише напрям руху, результат якого залежить від різноманітних обставин і чинників, тоді як «розвиток» відображає внутрішні зміни і процеси, які призводять до зміни функціонування об'єктів та їх складових [29, с. 31].

Таким чином, розвиток розкривається через рух системи, скерованого у відповідному напрямі, та характері впливу змін на процеси, які протікають в самій системі.

Зміни в економіці є невід'ємною ознакою її існування та визначаються як минулим розвитком, так і можливістю свідомого вибору альтернатив на майбутнє. Як свідчить досвід, зміни не можуть носити безперервний характер протягом тривалого періоду. Насамперед це пов'язане з протиріччями й перешкодами, на які наражається суспільство та які гальмують суспільний рух. Серед основних чинників, які спроможні впливати й визначати рух, можна виокремити помилкові прогностичні очікування, політичні події, пертурбації внаслідок вдосконалення технологічних процесів, відкриття нових джерел сировини та енергії, зміни структури потреб, уподобань, поведінки споживачів. Тому нерегулярність змін під впливом зазначених чинників ускладнює взаємне пристосування та взаємовідповідність між темпами розвитку різних сфер національної економічної системи, та спроможне призвести до економічної депресії, або навіть спричинити кризу. Але з плином часу відновлюється нова координація між елементами системи, рівновага між ними поступово відновлюється і розпочинається наступний етап поступального руху суспільства, який триває до появи нової події, з настанням якої втрачається відповідність між розвитком елементів системи.

Разом з тим, розвиток характеризується циклічною траєкторією, хвилеподібною динамікою, повторенням певних періодів та типів господарських устроїв. Із часом було встановлено, що така періодизація розвитку відбувається в межах певного періоду часу й також вирізняється хвилеподібною динамікою, коли фази циклу призводять до змін у розвитку економіки. При цьому періоди

нерівноважного стану, на думку Й.Шумпетера, є необхідним середовищем для початку реорганізації структури системи шляхом групової взаємодії підприємців, що призводить до утворення ефективних форм використання обмежених ресурсів [31, с. 159-160].

Таким чином, розвиток визначається характером трансформаційних процесів, які притаманні соціально-економічній системі, оскільки зміни та трансформації представляють окремі аспекти загального поняття розвитку.

Пояснюючи сутність трансформаційних процесів, у науковій літературі вирізняється точка зору, що трансформація – не лише пристосування системи до нових умов господарювання, а заміна попередньої економічної системи якісно новою, оскільки значна зміна наявної економічної системи, в результаті чого відбувається виникнення та існування нового господарського механізму [9, с. 58]. Особливість трансформації полягає у перебігу радикальних змін у системі політичних, економічних, соціальних та правових відносин. Тим самим трансформація позначає перетворення всієї системи економічних відносин, її глибинної суті під впливом внутрішніх й зовнішніх чинників або ж їх комбінацією. Разом з тим, на думку Бальцеровича Л., поняття трансформації є простим переходом від одного стабільного стану до іншого, невизначеного й позбавленого своїх закономірностей та характерних особливостей стану [3, с. 116-123].

Разом з тим, на відміну від розвитку, трансформація, допускаючи глибокі зміни, характеризується спадковістю, що припускає можливість у теоретичному ракурсі повернення до попереднього стану.

Досліджуючи розвиток економіки, Й. Шумпетер зазначав, що економічний розвиток характеризує процес переходу народного господарства від закладеного на кожен момент часу центру до іншого. Він наголошував, що економічне зростання не може бути ототожнено з процесом розвитку за умови, що зростання не спричиняє появу нових якісних явищ [31, с.154-157].

Характер економічного розвитку здебільшого залежить від національних особливостей, однак існують загальні параметри, які характеризують цей процес та показники, котрі використовуються для оцінювання рівня економічного розвитку та дозволяють порівнювати країни. Загальна методологія такої оцінки базується на дослідженнях Комітету зі сприяння розвитку Організації економічного співробітництва та розвитку (КСР ОЕСР), та включає комплекс показників, що охоплюють: ВВП і ВНП на душу населення; якість та рівень життя населення; конкурентоспроможність економіки; продуктивність праці й інші показники економічної ефективності; вартісний вимір людського капіталу, його якість і продуктивність; рівень корупції; місце у провідних світових рейтингах; галузеву структуру тощо [22; 35].

Дослідження проблематики економічного розвитку у науковій літературі нерозривно пов'язане з дискусіями навколо економічного зростання. Як справедливо зазначено у відомого американського економіста, лауреата Нобелівської премії С. Кузнеца, «економічне зростання країни може визначитися як довготривале підвищення спроможності постачати населенню усе різноманітніші економічні продукти і ця зростаюча спроможність базується на технологіях, а також на інституційних та ідеологічних змінах, які безпосередньо супроводжують ці процеси» [34, с. 247]. Таким чином, тільки те економічне зростання, що має місце одночасно з процесом економічного розвитку варто вважати якісним та таким, що відображає позитивну динаміку еволюційного розвитку національної економіки. Тим самим у гносеологічному вакуумі з приводу дослідження питань розвитку та зростання слушним вважається точка зору Брінкмана Р., що економічне зростання вимагає нескінченних структурних змін, які є процесом технологічного та економічного розвитку [33, с.11], а отже привертає увагу до зміни технологічних параметрів його забезпечення. Однак досвід доводить, що сучасна економічна політика спрямована на вирішення економічних проблем здебільшого шляхом перерозподілу ресурсів між галузями та регіонами. Але варто розуміти, що однією з характерних ознак економічного розвитку є процеси структурних зрушень на основі визнання якісних змін у технічних та технологічних параметрах, тобто критерій інноваційності.

Тим самим поняття економічного розвитку та економічного зростання тісно пов'язуються з модернізацією як переходом від традиційного до сучасного суспільства. Варто погодитися з точкою зору, що вона охоплює ту частину трансформації, яка пов'язана із зростанням функціональних властивостей оновлення традиційних соціально-економічних форм та розвитку новітніх структур, адекватних новим вимогам часу, й зумовлює системну трансформацію суспільства [5, с. 169-170].

З позиції теорії трансформації технологічне поле (інноваційно-технологічне) є відносно незалежним від інших полів соціальних дій (економічного, політичного тощо), оскільки принципово від них відрізняється. Тим самим безпосереднім джерелом модернізації логічно вважаються технологічні трансформаційні зміни, що ініціюють структурні зрушення інших типів - ресурсні, організаційно-поведінкові і, звичайно, інституційні. Результати цих взаємопов'язаних зрушень відображають характер модернізаційних перетворень за межами технологічного поля. Зокрема, технологічну модернізацію на економічному полі правомірно розглядати як трансформаційний процес, що відбувається під впливом технологічних змін в рамках існуючого господарського середовища й супутніх їм інституціональних та інших зрушень. Тим самим по суті даний процес представляє собою

складову частину процесу економічної трансформації та потребує «модернізаційного прориву» [14, с. 21]. Аналогічної точки зору дотримуються і українські дослідники, пояснюючи взаємозв'язок технологічної модернізації з перебігом структурних трансформацій у промисловості України. Особливістю технологічного розвитку на найближчі двадцять років вбачається розвиток технологій, які забезпечуватимуть технологічні прориви або створення випереджального науково-технологічного заділу з метою розробки принципово нових видів матеріалів, продуктів, продукції, яким властиві раніше не відомі можливості, а також технології, що формуються на стику різних предметних галузей [24, с. 32].

Узагальнюючи співвідповідність між поняттями «зміни», «рух», «трансформація», «розвиток», взаємозв'язок між ними вбачається за доцільне представити наступним чином (рис. 1):

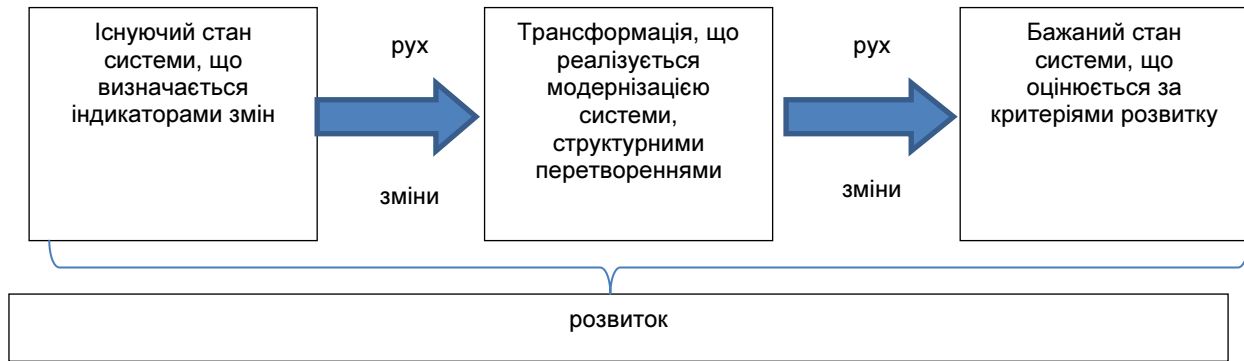

Рис.1. Характер взаємозв'язку між поняттями «зміни», «рух», «трансформація», «розвиток»

Джерело: авторська розробка

Однак, на відміну від модернізації, що передбачає доведення основних елементів системи до певного «ідеального стану» шляхом їх удосконалення й ускладнення, розвиток зумовлює такі ускладнення у функціонуванні економічної системи залежно від обраного напрямку руху економічної системи. Таким чином, модернізацію доцільно розглядати як втілення практичних заходів, орієнтованих на забезпечення розвитку.

Висновки з даного дослідження. Поняття та природа інноваційного розвитку представляє собою складне та неоднозначне явище, яке охоплює різноманітні сфери функціонування суспільства. Дослідження глибинної суті даного явища в економіці пов'язане з такими поняттями, як розвиток, трансформація, модернізація, які окреслюють напрям руху та характер впливу змін на функціонування економічної системи.

Таким чином, можемо акцентувати увагу на тому, що основою інноваційного розвитку є критерій інноваційності, а сам інноваційний розвиток забезпечується приведенням в дію внутрішніх чинників, які, вступаючи у протиріччя між собою та долаючи їх, забезпечують рух економіки у відповідному напрямі. Критичний аналіз наведених підходів до його трактування дозволяє зробити висновок, що практично всі дослідники у цьому контексті тією чи іншою мірою мають спільну позицію.

Враховуючи основне термінологічне розмаїття в з'ясуванні його суті та природи, інноваційним розвитком національної економіки доцільно розуміти незворотний, цілеспрямований закономірний рух у напрямі поступових якісних і структурних позитивних змін у довготерміновому періоді на основі створення, застосування й поширення у різних сферах буття та свідомості (освіті, науці, економіці, культурі, політиці, соціумі тощо) нових знань, новітніх технологій, людського потенціалу, концентрації капіталу на інноваційних видах діяльності, що формуються під впливом суперечностей економічної системи, потреб та інтересів. Основними критеріями інноваційного розвитку національної економіки доцільно вважати: 1) зростання обсягів інвестицій у людський капітал (освіта, наука, медицина, якість життя); 2) нарощення інноваційного потенціалу; 3) зростання частки виробництва продукції з високим рівнем доданої вартості; 4) місця у провідних міжнародних рейтингах.

Таке розуміння суті інноваційного розвитку відповідає викликам глобалізованого сучасного середовища та пояснює особливості інноваційної діяльності на різних рівнях економіки, а також задовольняє вимогам сучасної інноваційної теорії.

Література

1. Алексеенкова Е.С. Типология моделей инновационного развития / Е.С. Алексеенкова, В.М. Сергеев, В.Д. Нечаев // Полития. – 2008. – № 4. – С. 6-22.
2. Антонюк Л.Л. Инновации: теория, механизм разработки та комерціалізації : монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.

3. Бальцерович Л. Социализм, капитализм, трансформация: очерки на рубеже эпох : пер. с польск. / Л.Бальцерович. – М. : Наука/Урао, 1999. – 352 с.
4. Галиця І.О. Що ж таке інноваційний розвиток? / І.О. Галиця // Економіка та держава. – 2003. – № 10. – с. 32-33
5. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін / Н.І. Гражевська. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
6. Гусев В. О. Державна інноваційна політика як засіб розвитку національної економіки : навч. посіб. / В. О. Гусев. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 60 с.
7. Економічні системи : монографія. – Т.1 / За ред. д.е.н., проф. Г.І. Башнянина. – Л. Вид-во Львів. комерц. акад., 2006. – 484 с.
8. Єременко В. Г. Основи соціальної економіки : популярний курс / В. Г. Єременко. – К. : МАУП, 1997. – 168 с.
9. Єщенко П. Концепції економічних систем та проблеми їх структурної трансформації / П. Єщенко // Вища школа: Науково-практичне видання. – 06/2003. – № 2-3. – С. 44-65.
10. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навчальний посібник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
11. Концепции современного естествознания / Ред. В.Н.Лавриненко, В.П.Ратников. – М., 1977. – 317 с.
12. Коротаев А.В. Социальная эволюция: факторы, закономерности, тенденции / А.В. Коротаев. – М. : Восточная литература РАН, 2003. – 278 с.
13. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів. : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.
14. Мартынов А.В. Технологическая модернизация – составляющая экономической трансформации / А.В. Мартынов. // Економічний часопис-XXI. – № 9-10. – 2010. – С. 19-25
15. Митякин П. В России инновациями занимаются только сумасшедшие / П. Митякин. // Бюллетень «Инновационные тренды» №12 (2011). – С.4-5 / Федеральный образовательный портал ЭСМ. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/docs/33545778/>
16. Ольсевич Ю.К. К теории экономических трансформаций / Ю.К. Ольсевич. – М. : ИЭРАН, 1997. – 287 с.
17. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія. / С.В. Онишко. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.
18. Онікієнко В.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В.Онікієнко, Л. М. Ємельяненко, І.В. Терон; за ред. В.В. Онікієнка. – К. :РВПС НАН України, 2006. – 480 с.
19. Перспективи інноваційного розвитку України: Зб. наук. ст. за ред. Я.А. Жаліла. – К. : Альтерпрес, 2002. - Сер. «Безпека економічних трансформацій»; Вип. 21. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/003.htm>.
20. Пока еще ярк свет . . . А может быть, прогресс - всего лишь иллюзия? / «The Times», 21/10/2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inosmi.ru/panorama/20051021/223189.html>.
21. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой : пер. с англ./ И. Пригожин, И. Стенгерс ; Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
22. Содействие международному развитию. Курс лекций / Под редакцией В.И. Бартенева и Е.Н. Глазуновой. – Всемирный банк, 2012. – 408 с.
23. Структурні зміни та економічний розвиток : монографія / Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін. – К., 2011. – 696 с.
24. Технологічна модернізація промисловості України / За ред. Л.І. Федулової; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2008. – 472 с.
25. Ткаченко Т.П. Розвиток інноваційного підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Т.П. Ткаченко, Р.В. Тульчинський // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2010. – № 7. – С.223-229. – Режим доступу: http://economy.kpi.ua/files/files/40_kpi_2010_7.pdf
26. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / За ред. В.М. Гейця. – Вид-во «Форт», 2003. – 440 с.
27. Федулова Л.І. Інноваційна економіка : підручник / Л.І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
28. Философская энциклопедия: в 5-х т. / [под редакцией Ф.В. Константинова]. – М. : Советская энциклопедия, 1960–1970. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1013/развитие.
29. Філіпенко А.С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку / А.С. Філіпенко. – К. : «Знання України», 2002. – 190 с.
30. Фототов А. Теоретико-методологические подходы к разработке инновационной политики /

- А. Фонов. // Российский экономический журнал. – 1992. – № 9. – С. 97-111.
31. Шумпетер Й. Теория экономического развития : пер. с англ. / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1992. – 455 с.
32. Alexakha A. The criterion of society's level of development [Електронний ресурс] / Alexakha A. – Режим доступу: <http://www.e-ir.info/2011/05/17/the-criterion-of-societys-level-of-development/>
33. Brinkman R. Cultural Economics / R. Brinkman. – The Hapi Press, 1981. – 432 p.
34. Kuznets S. Modern Economic growth: Finding and Reflections / S. Kuznets. // The American Economic Review, Vol. 63., No.3., June 1973. – P.247-258.
35. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Офіційний сайт. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org>

УДК 339.923: 061.1

Копистира А.М.,
к.е.н., доцент кафедри світового господарства
і міжнародних економічних відносин
Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка

ТИПОЛОГІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Загальновідомо, що українська економіка є висококорумпованою. Однак, протягом 1991-2013 рр. у способах організації корупційних ринків та корупційних схем відбувались зміни, які важко узагальнити без проведення типологізації корупції як системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми типології корупційних держав вивчаються протягом чотирьох десятиліть такими дослідниками, як А. Шляйфер та Р.У. Вішни, С. Роуз-Акерман, М. Джонстон та іншими із застосуванням дедуктивних та індуктивних методів. Дослідження цієї проблеми містять як опрацювання значного обсягу емпіричних даних, так і вагомий теоретичний доробок. Емпіричне підґрунтя типологізації найчастіше становлять розвинені країни Заходу, країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки та Африки, а також Росія. Україна рідко потрапляє у поле зору іноземних економістів. Однак для подальшого вирішення проблеми корупції в нашій країні необхідно вивчити структуру і виділити типи цього явища та їх динаміку протягом періоду незалежності.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення теоретичного доробку у сфері типологізації корупції в державах та застосування існуючого теоретичного доробку для типологізації корупції в Україні протягом 1991-2013 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спроби типологізації держав за моделями корупції існують давно. Так, у 1993 р. А. Шляйфер та Р.У. Вішни [7, с. 604-611] виділили 3 типи держав за наявністю конкуренції на ринках корупційних послуг та особливостями таких ринків: 1) централізована корупція, 2) децентралізована корупція та 3) конкурентна система корупції.

Централізована корупція – монополістична система, подібна до олігопольної змови, де відстежується і карається саме підвищення окремих хабарів. Надання державних послуг є централізованим і підпадає під єдиний бюрократичний контроль. Наявний високий ступінь визначеності – кому, скільки і за що платити. Економічний агент, що сплатив хабар, обов'язково отримає оплачене благо і не буде змушений сплачувати за нього додаткові хабарі у майбутньому. Сума первинного хабара визначається бюрократичною вертикаллю централізовано і ділиться між всіма бюрократами, що відповідають за надання оплаченого державного блага. Для такої моделі характерними є порівняно низький рівень хабарів, що забезпечує безперервний попит на державні блага, але високий загальний обсяг хабарів. Є можливою за наявності: 1) підконтрольності бюрократії політичній еліті, 2) невеликої за розміром правлячої еліти, 3) ефективної поліцейської машини, 4) гомогенного високо інтегрованого населення.

Децентралізована корупція – система незалежних монополій виникає, коли держава не здатна підтримувати політичний порядок. Бюрократи, що надають взаємодоповнюючі державні блага, діють незалежно як окремі монополісти і конкурують між собою за обсяги хабарів, встановлюючи кожен самостійно розмір хабарів з метою максимізації лише власної вигоди. Сплата хабара економічним агентом не гарантує отримання останнім сплаченого блага, а ймовірність вимагання за нього додаткових хабарів іншими чиновниками чи тим, що вже отримав первинний хабар, є високою. Для такої моделі характерними є порівняно висока сума кожного окремого хабара, що скорочує попит на державні блага, але низький загальний обсяг хабарів.